

LIETUVIS PARYŽIUJE: TARP MANIJOS IR FILIJOS

Vytautas Bikulčius

Vilniaus universiteto

Romanų filologijos katedra

Anotacija. Straipsnyje analizuojama lietuvių Paryžiuje situacija, t. y. aiškinamasi, kokį Paryžiaus įvaizdį susikuria lietuvių autoriai savo kelionių įspūdžių knygose. Imagologija suteikia galimybę iš-tirti lietuvių požiūrį į Prancūzijos sostinę, nes jis nėra visada toks pats. Rašytojas Antanas Vienuolis Laiškuose iš Paryžiaus (1937) pristatydamas įspūdžius bičiuliui Motiejui išreiškia savo filiją, kartais maniją ar idiosinkraziją. Žurnalistas Laimonas Tapinas Iliuzijų mugėje (1983) kalba apie Paryžių, išreikšdamas ir fobiją, nes turėjo paklusti to meto ideologinėms nuostatoms, tačiau sugeba išreikšti ir filiją. Rimantas Vanagas Laiškuose iš Paryžiaus (2007) labiausiai Paryžių apibūdina, išsakydamas savo filiją, nors kartais jo samprotavimuose pasireiškia ir manija. Idiokrazija labiausiai pastebima Jaroslavo Melniko Paryžiaus dienoraštyje (2013), kurį autorius konstruoja kaip optimizmo vadovėlį.

Raktiniai žodžiai: imagologija, filija, manija, fobija, idiokrazija.

Key words: imagology, philia, mania, phobia, idiocracy.

Pastaraisiais metais Lietuvoje pagausėjo literatūros tyrimų (S. Daugirdaitė¹, N. Klišienė², Ž. Kolevinskienė³, N. Vaičiulėnaitė-Kašelionienė⁴, šių eilučių autorius⁵), kuriuose įvairiais aspektais išryškėja Paryžiaus įvaizdis. Jis buvo analizuojamas ir imagologiniu požiūriu, ir aiškinantis, kaip Paryžius įgijo mito statusą, ir koku

įspaudu jis tapo menininko savimonėje, ir per lyties stereotipų prizmę. Be abejo, į Paryžiaus pusę žvelgti tyrėjus ragino ir jų analizuojami kūriniai: Liūnės Janušytės *Korektūros klaida*⁶, Herkaus Kunčiaus *Būtašis dažninis kartas*⁷, Valdo Papijevio *Vienos vasaros emigrantai*⁸, Rimanto Vanago *Laiškai iš Paryžiaus*⁹, kuriuose iš esmės susiduriame su Prancūzijos sostinės gyvenimu.

Toks dėmesys Paryžiui nėra atsitiktinis, nes šis miestas turi ypatingą statusą ne tik šalyje, bet ir visame pasaulyje.

¹ Daugirdaitė, Solveiga. 2011. Liūnės Janušytės Paryžius ir Lietuva. *Janušytė L. Korektūros klaida*. Vilnius: Studija be pykčio, 147–189.

² Klišienė, Neringa. 2008. Menininko savimonė: Paryžiaus įspaudas. *Literatūra 50 (4)*, 21–31.

³ Kolevinskienė, Žydronė. 2006. Lyčių stereotipų paneigimas Liūnės Janušytės romane „Korektūros klaida“. *Žmogus ir žodis*, t. 8, nr. 2, 62–68.

⁴ Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, Nijolė. 2012. Keli Paryžiaus įvaizdžio aspektai lietuvių literatūroje: imagologinis aspektas. *Žmogus ir žodis*, t. 14, nr. 2, 21–30.

⁵ Bikulčius, Vytautas. 2002. Paryžiaus mitas lietuvių žiniasklaidoje ir literatūroje. *Mitai lietuvių kultūroje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 173–177.

⁶ Janušytė, Liūnė. 2011. *Korektūros klaida*. Vilnius: Studija be pykčio.

⁷ Kunčius, Herkus. 1998. *Būtašis dažninis kartas*. Vinius: Tyto alba.

⁸ Papijevis, Valdas. 2003. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos.

⁹ Vanagas, Rimantas. 2008. *Laiškai iš Paryžiaus*. Vilnius: Petro ofsetas.

Neatsitiktinai gana dažnai Paryžius pavadinamas pasaulio sostine, mados miestu, šviesos miestu ir kt. Be to, net ir oficiali statistika skelbia, kad jis yra turistų labiausiai lankomas pasaulio miestas. Toks šio miesto išskirtinumas, be abejo, kitaip nuteikia ir jo lankytoją, tuo labiau atvykusį iš Europos periferijos, verčia jį labiau suklusti ar stebėtis, nepasitikėti ar išlaikyti tam tikrą nuotolį bent jau susitikimo pradžioje, kol svečias jo dar neprisijaukino. Tiesa, kaip matyti, iki šiol tyrėjai analizei dažniausiai rinkosi romanus, išskyrus pavienius atvejus (pvz., R. Vanago kelionės įspūdžių knygą *Laiškai iš Paryžiaus*), nes romano pasakotojas jau savaime nutolsta nuo pirmojo įspūdžio ir pateikia tam tikrą visuomenės reprezentaciją. Tai pateisina visų pirma imagologinius tyrimus, nes, anot L. Laurušaitės, „...imagologui ne tiek rūpi, kiek vienas ar kitas bruožas yra realus, bet kaip jis pristatomas ir į kokį kontekstą įvedamas konkrečiame literatūros kūrinyje“ (Laurušaitė 2014, 124). Bet kaip teigia J.-M. Moura, čia taip pat slypi pavojus, nes literatūrą galima atskirti nuo socialinio konteksto, su kuriuo ji vienaip ar kitaip yra susijusi (Moura 1998, 43). Tačiau net ir kelionės knygoje įspūdis gali būti pateiktas ne tik kaip pirminis, bet ir jau kaip tam tikras stereotipas, tad nėra ko stebėtis, kad tokios knygos autorius gali remtis ir tam tikromis reprezentacijomis, vertindamas stebimąją šalį ar miestą. Neatsitiktinai literatūros tyrėjas D.-H. Pageaux teigia, kad „keliautojas perkuria autobiografijos fragmentą, keistą tekstą, kur susipina stebėjimas ir vaizduotė, kur „aš“, kuris rašo, kad keliauja, susiduria su kitu, kuris jaudinasi, kuris jaudinosis, kai intymusis „aš“ kaitaliojasi su įveikta, aprašyta erdve“ (Pageaux 1994, 35). Vadinasi, ir kelionių

knygose yra erdvės vaizduotei, kuri gali pateikti ir svetimo (stebimojo) krašto, ir savojo (stebėtojo) krašto vaizdinius. Užtat prancūzų komparatyvistas Yves Chevrelis regi kelionių knygų tyrimus kaip vieną iš imagologijos šaltinių (Chevrel 2009, 28).

Šitaip mūsų akiratyje atsidūrė keturios kelionių įspūdžių knygos: Antano Vienuolio *Laiškai iš Paryžiaus* (1937), Laimono Tapino *Iliuzijų mugėje* (1983), Rimanto Vanago *Laiškai iš Paryžiaus* (2007) ir Jaroslavo Melniko *Paryžiaus dienoraštis* (2013), kurias vienija tas pats kelionės objektas – Paryžius. Tiesa, vieniems autoriams (A. Vienuoliui, R. Vanagui) ta pažintis buvo labiau epizodinė, o L. Tapinas praleido Paryžiuje maždaug vienerius metus, J. Melnikas ne kartą lankėsi šiame mieste 2009–2012 metais. Suprantama, skirtingas viešnagės laikas lėmė ir skirtingą įspūdžių gausą. Be to, A. Vienuolis lankėsi Paryžiuje dar iki Antrojo pasaulinio karo, L. Tapinas – sovietmečiu, o R. Vanagas ir J. Melnikas jau Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Šios aplinkybės, t. y. skirtingi istorijos laikotarpiai, nemažai lėmė autoriaus poziciją, nes tiek A. Vienuolis, tiek R. Vanagas, tiek J. Melnikas savo knygoje galėjo laisvai, be jokių apribojimų dėstyti kelionės įspūdžius, o L. Tapinas turėjo taikytis prie tais laikais galiojusių ideologinių suvaržymų. Kita vertus, per tuos septyniasdešimt penkerius metus (nuo A. Vienuolio iki J. Melniko knygos) nemažai pakito pats Paryžius. Lietuva per tą laikotarpį taip pat patyrė kardinalių istorinių pervartų. Pasikeitė, be abejo, ir keliautojas, kuris pateikia savo įspūdžius iš pažinties su pasaulio sostine, ir jo suvoktys, kurios, žvelgiant iš istorinės perspektyvos, tampa tam tikra dalimi ir kolektyviniu vaizdiniu.

Čia mes priartėjame prie imagologinės tyrimo perspektyvos, nes, kaip teigia J.-M. Moura, „[l]iteratūros imagologijai bet koks tiriamas įvaizdis yra kieno nors įvaizdis, turintis tris prasmes. Jis yra svetimo pasaulio įvaizdis, įvaizdis, paeinantis iš tautos (visuomenės, kultūros), galiausiai įvaizdis, kurį tveria ypatingas autoriaus pastabumas“ (Moura 1998, 42). Savaiame suprantama, kad ir pro tuos kelionių įspūdžius daugmaž išryškėja visos trys prasmės, kurios vienaip ar kitaip lemia autoriaus požiūrį į objektą.

Žodžiu, tyrimo *tikslas* – parodyti, kaip minėtuose kelionių įspūdžiuose, kurie iš esmės susiję su Paryžiumi, atsiskleidžia svetimo miesto įvaizdis. Iškėlus *hipotezę*, kad istorinis laikotarpis taip pat keičia įvaizdį, suformuluoti tokie šio tyrimo *uždaviniai*: a) aptarti Paryžiaus įvaizdžio apraiškas diachronine slinktimi; b) atskleisti skirtingas įvaizdžio prasmes. Tyrimo *problema* – išvelgti, kokia linkme kinta Paryžiaus įvaizdis, žvelgiant lietuvių akimis.

Anot D.-H. Pageaux, literatūros tekste apie užsienį gali išryškėti trys esminiai požiūriai: manija, fobija ir filija. Su manija susiduriame tada, kai „[u]žsienio tikrovę rašytojas ar tam tikra asmenų grupė pripažįsta absoliučiai viršesne už stebinčiąją kultūrą, gimtąją kultūrą“ (Pageaux 1994, 71). Fobijos atvejis yra priešingas pirmajam: „užsienio tikrovė yra laikoma žemesne gimtosios kultūros atžvilgiu“ (Pageaux 1994, 71). O filija yra lygiateisis požiūris tarp užsienio ir gimtosios kultūros. Literatūros tyrėjas Jean-Marc Moura priduria ir ketvirtą požiūrį – idiokraziją, kai yra išsakoma individuali, šališka pozicija (Moura 1998, 48–55). Šiuos požiūrius, be abejo, lemia ir istorinė situacija, ir rašytojo individualybė.

Tačiau kad ir koku požiūriu vadovautsi autorius, kaip teisingai pažymi N. Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, „novatoriška įvaizdžio jėga – jo literatūrinė vertė – glūdi tame nuotolyje, kuris jį skiria nuo kolektyvinių (sutartinių) reprezentacijų visumos“ (Vaičiulėnaitė-Kašelionienė 2012, 22). Kitaip tariant, autorius turėtų vengti, kad nepakliūtų į stereotipų pinkles, nes taip jis praranda savo individualybę. Neatsitiktinai Dainius Vaitiekūnas tvirtina, kad „stereotipinis sakymas iš esmės laikytinas beasmnio sakymo forma (kurį galima pristatyti fraze „taip sakoma“)“ (Vaitiekūnas 2014, 133). Tad suprantama, kad kiekvienas autorius, kuris pateikia savo kelionės įspūdžius, stengiasi atskleisti dar niekieno nepastebėtą detalę, akimirką ar pagaliau netikėtą požiūrį, kurie iš tikrųjų gali nustebinti skaitytoją.

Antanas Vienuolis ***Laiškai iš Paryžiaus (1937)***

Šie rašytojo įspūdžiai iš Paryžiaus yra susiję su jo apsilankymu Pasaulinėje parodoje, kuri įvyko 1937 metais. Iš pasakojimo matyti, kad autorius praleido Paryžiuje gerą mėnesį. Savo įspūdžius jis pateikia laiškais bičiuliui Motiejui neatsitiktinai, nes šitaip jis turi galimybę nuoširdžiau ir be jokio santūrumo nuotolio juos išreikšti. Kaip teigia D.-H. Pageaux, „laiškas leidžia kalbėti šnekamąja kalba, improvizuoti, jis nuolat užsimena apie dabartį, adresatą paverčia liudininku, tarpininku jis tampa įtikinimo, net jo minčių propagandos priemone“ (Pageaux 1994, 29). Visos šios aplinkybės leidžia sukurti šiltesnį bendravimo įspūdį, tuo ir pasinaudoja A. Vienuolis.

Kaip prisipažįsta laiškų autorius, jis yra matęs nemažai pasaulio, jį sunku kuo nors nustebinti, bet ir jo knygoje aptinkame ma-

nijos pavyzdžių (tiesa, jų yra nedaug), kai Paryžiaus įspūdis priverčia apgailestauti dėl jo gimtojo krašto tvarkos: „...Kaune greičiau galima būti suvažinėtam, kaip Paryžiuje; šoferiai čia tokie mandagūs ir taip įpratę vairuoti, kad nereikia tik blaškytis ir puldinėti – jie patys tamstą apsaugos“ (Vanagas 2007, 14). Ta manija yra suprantama, nes Paryžius ir Kaunas (ypač tais laikais) yra tikrai nesulyginami dydžiai. Bet aptinkame ne vieną atvejį, kai stebimąją ir stebinčiąją kultūrą sieja lygiavertis požiūris. Ir, svarbiausia, kad jis pastebimas ne tik laiškų autoriaus, bet ir pačių prancūzų.

Rašytojas, netikėtai sutikęs pažįstamą lietuvaitę, pažymi: „...o jau eiseną – kiekviena paryžietė pavydėtų“ (Vanagas 2007, 25), tuo norėdamas pasakyti, kad lietuvaitės niekuo nenusileidžia prancūzėms. Įdomu, kad ir prancūzai kai kada į lietuvius žiūri kaip į lygiavertčius asmenis: „[t]uoju priėmęs mūsų priėjo padavėjas, paklausė, kas mes esame ir kokius valgius valgome. Mes pasisakėme. – A, tai jūs Europos krepšininkai meisteriai čempionai“ (Vanagas 2007, 28). Šie pavyzdžiai rodo, kad galime kalbėti apie filiją, nes abi pusės – tiek prancūzai, tiek lietuviai – yra pateikiami kaip lygiavertčiai partneriai.

Bet pasitaiko ir vienas kitas idiokrazijos atvejis, kai kokia nors prancūziško gyvenimo realija leidžia išsakyti savo individualų požiūrį. Svarstydamas su savo pašnekove, kaip valgyti austres – nuo galvos ar nuo uodegos, knygos autorius padaro netikėtą išvadą apie Lietuvos gyvenimą: „[p]as mus kai pradeda viens kitą ryti nuo uodegos, tai tiek visiems baimės įvaro, kad kitas ir nekaltas pradeda aiškintis, teisintis ir besiteisindamas įklimpsta“ (Vanagas 2007, 30). Tai visiškai nelaukta aliuzija,

parodanti, kad autorius sugeba atskleisti neįtikėtinas paraleles tarp Prancūzijos ir Lietuvos. Dar viena įdomi detalė yra ta, kad, rašydamas jau penktą laišką, jame į savo bičiulį jis kreipiasi prancūziškai, tuo norėdamas parodyti, kad jis, stengdamasis pramokti svarbiausių žodžių, jau bando pritaipyti prie Prancūzijos gyvenimo, ir tai rodo jo civilizuotą elgesį, nes iš jo, kaip trumpam apsilankiusio turistui, to niekas nereikalauja. Tokią jo poziciją galima pavadinti filija, nes ji rodo dviejų pusių lygiavertiškumą.

Yra ir vienas atvejis, kurį būtų galima pavadinti fobija, nes laiškų autorius, besišnekėdamas su pašnekove apie Vakarų Europą, išgirsta iš jos tokius žodžius: „...jei mes pažvelgsime į vakarų ūkininką, tai mūsų kaimietis savo įgimtu protu, morale ir materialia pažanga – visa galva juos yra peraugęs“ (Vanagas 2007, 29). Beje, ir pats rašytojas iš dalies palaiko savo pašnekovę, pridurdamas, kad čia, kaimuose nėra „nei sodų, nei tvorų, nei darželių“ (Vanagas 2007, 29). Kita vertus, šis pokalbis gerai parodo, iš kokios šalies atvyko abu pašnekovai, ir bent jau iš šios – agrarinės – pusės, jiems atrodo, kad Lietuva pranoksta Vakarų Europą. Neatsitiktinai pašnekovė pripažįsta, kad „...lietuviai būtų viena laimingiausių pasaulyje tautų (Vanagas 2007, 29), jei tik mokėtų gyventi vienybėje ir santaikoje.

Kaip matyti, nors XX a. ketvirtame dešimtmetyje Lietuva buvo Europos periferija, tačiau rašytojas Antanas Vienuolis, pateikdamas savo įspūdžius iš Paryžiaus, neišgyveno kokių nors kompleksų, susidūręs su vienu iš garsiausių pasaulio miestų, bet suvokė galįs būti lygiavertis partneris, kartais net ir pranokstantis jį.

Laimonas Tapinas *Iliuzijų mugėje* (1983)

Visai kitokia – sovietmečio – situacija lydi šios knygos atmosferą, nes tais laikais buvo įprasta atiduoti ir tam tikrą duoklę ideologiniams dalykams. Šiuo atveju galima kalbėti apie P. Ricoeuro išskirtą pirmąjį – marksistinį – ideologijos koncepto lygmenį, kai ideologija suvokiama kaip fenomenas, susijęs su iškreipimu, apsime-timu (Ricoeur 1998, 419). Beje, ta duoklė būna ir labai subtili, ji nebėra, kaip anks-tesniais laikais, gana tiesmuka. Vis dėlto, kad ir kaip būtų, rašytojas, pateikiantis svetimo krašto įvaizdį, privalo jį derinti prie visuomenėje deklaruojamų ideologi-nių normų. Neatsitiktinai Ricoeuras teigia, kad „[t]apdama pasaulio vizija, ideologija tampa universaliu kodu interpretuoti vi-siems pasaulio įvykiams. Pamažėle patei-sinamoji funkcija užkrečia etiką, religiją ir netgi mokslą“ (Ricoeur 1998, 425).

Štai, sakysime, autorius pasakoja apie benamį, kurį sutiko pirmąją savo viešna-gės Paryžiuje dieną, stebisi jo erudicija, bet jo gyvenimą įvertina kaip „dar vieną žmogišką tragediją, kurių Paryžiuje tūkstančiai“ (Tapinas 1983, 10), nors pats be-darbis įrodinėjo, kad jis nedirba iš princi-po. Prisimindami anų laikų kontekstą, puikiai suprantame, kas slėpėjo už šių žodžių. Autorius tuo lyg ir nori parodyti sovietinės sistemos, kur bedarbių nėra, jie nemiršta gatvėje kaip Paryžiuje, pranašumus. Kitaip tariant, susiduriame su tam tikra iškreipta situacija, kuri iš tikrųjų tik nuslepia tos sistemos trūkumus. O vienas iš tų trūkumų atsiskleidžia ir paties autoriaus elgesyje, kai jis įvairiaisiais būdais bando gauti ža-lią kortelę, kuri jam garantuotų nemokamą kino teatrų lankymą. Nors patys prancūzai jam aiškino, kad tokią kortelę gauti labai

sunku, bet viešnagės Paryžiuje įspūdžių herojus, eidamas aplinkiniais keliais, savo tikslą pasiekia, šiandien skaitytojams, pa-žinojusiems tą tikrovę, primindamas visa-galį blatą. Bet įdomiausia, kad sovietinės tikrovės reiškinį jis sugebėjo perkelti į pa-ryžietišką dirvą.

Tam tikrą autoriaus ideologinį suvar-žymą rodo ir epizodas apie rusų senelių prieglaudą, kurios skurdi butis, išryškė-jusi jo susitikimo su senute Vera metu, tarsi turėtų byloti skaitytojui apie laimin-gą senatvę tuometėje Sovietų sąjungoje. Šią istoriją šiek tiek gelbsti tas faktas, kad senutė vaikystėje yra porą metų gyvensi Panevėžyje, ir jos pabaiga, kai jinai papra-šo autoriaus perduoti linkėjimus aktoriui D. Banioniui.

Ideologinės intonacijos suskamba ir istorijoje apie aktorę D. Krištopaitytę, kuri, ištekėjusi už prancūzų muzikanto, persikraustė į Paryžių. Tais laikais tokie žingsniai nebuvo skatinami. Tad nieko nuostabaus, kad ir autorius, atsitiktinai sutikęs buvusią aktorę, privalėjo pritar-ti ideologiniam chorui tokiais žodžiais: „...rūpestingai parinkta kosmetika slėpė jei ne tuštumą, tai tikrai nerimą ir nusivylimą“ (Tapinas 1983, 143). Bet ideologinis kur-palis tik iškreipia tikrovę.

Gal iš dalies ideologizuotas ir pats kny-gos pavadinimas – *Iliuzijų mugėje*, nes pats kūrinys, nors kiek ir beletrizuotas, kaip tik išryškina ne tariamą, o tikrą Paryžių, kur vyko autoriaus stažuotė, kur jis aptiko gar-sių rašytojų, menininkų, teatro žmonių, čia gyvenusių lietuvių pėdsakus. Už jų slypi ištisi gyvenimai ir istorijos, o gyvenimas nėra vien iliuzija...

Tačiau tokių ideologija paspalvintų intarpų nedaug, kur kas dažniau junti auto-riaus net ir nebylų susižavėjimą Paryžiumi

– ne tik jo žmonėmis, bet ir jo atmosfera: „...Paryžius iš tiesų gyvena tik vakare, kai atsitiesia nuo dienos rūpesčių, uždega savo įvairių spalvų akis, susėda kavinių terasose ar tiesiog ant grindinio, kuris dar nespėjęs ataušti nuo dienos šilumos“ (Tapinas 1983, 60). Į tokį epizodą galima žvelgti ir kaip į maniją, nes autorius jame tyliai išreiškia Paryžiaus išskirtinumą, kartu pranašumą, palyginti kitais miestais ar šalimis.

Vis dėlto yra ir fobijos atvejis, kai autorius įsitikina, kad „tik labai išprusęs paryžietis žino, jog Lietuva yra kažkur Šiaurėje, tik neaišku – šiapus ar anapus ašigalio“ (Tapinas 1983, 207). Suprantama, Lietuva pasaulio žemėlapyje kaip nepriklausoma valstybė tais laikais neegzistavo, tad tokios prancūzų žinios yra visiškai suprantamos.

Pasitaiko ir idiokrazijos atvejų. Provanse žvelgdamas į paminklą rašytojui F. Mistraliui, kuris visomis išgalėmis gaivino provansalų kalbą, autorius nejučiomis prisimena ir gimtąją kalbą: „Kažin kokia būtų šiandien mūsų lietuvių kalba, kentėjusi ir vokiečių priešišumą, ir lenkų pajuoką, ir rusų biurokratų draudimus? Ar iš viso ji egzistuotų, jei nebūtume turėję Donelaičio, Daukanto, Baranausko, Vaižganto?“ (Tapinas 1983, 237). Šitaip Prancūzijos kultūros istorijos faktas paskatina autorių išreikšti individualų požiūrį.

Tačiau dažniausiai pasikartojantis atvejis yra, be abejo, filija, kai autorius, pasitelkdamas atkuriančią vaizduotę, įgyvendina savo kultūrinę programą ir bendrauja su prancūzais kaip lygus su lygiais, išryškindamas tam tikrą Paryžiaus įvaizdį.

Rimantas Vanagas ***Laiškai iš Paryžiaus (2007)***

Šios knygos pagrindinį uždavinį jau yra nusakiusi N. Vaičiulėnaitė-Kašelionienė,

teigdama, kad „rašymo tikslas aiškus – prancūzų kultūros kontekste suvokti savo tapatybę ir savo tautos likimą“ (Vaičiulėnaitė-Kašelionienė 2012, 24). Kalbėdamas apie Paryžių, autorius pirmiausia ieško sąsajų su savo gimtine Anykščiais: „...mums labiau rūpėjo ne Paryžius apskritai, o kokias mintis jis sukelia iš kasdienybės išsprukusiems anykštėnams“ (Vanagas 2007, 89). Neatsitiktinai ir Paryžiuje jis visų pirma bendrauja su Anykščių krašto žmogumi, rašytoju Valdu Papieviu, kuris, kaip ir pridera, supažindina jį su Paryžiaus gyvenimu.

Tačiau jau pirmieji autoriaus susižavėjimo šūksniai: „Štai ką reiškia kultūros sostinė! [...] Jokių pykčio, agresijos ženklų. Laimingas miestas, laiminga šalis! Nei tau mėlynanosių, nei rėksnių, nei besistumdančių, besikeikiančių vaikėzų! Kai gimtuosiuose Anykščiuose buvo pabandyta sutikti Naujuosius miesto aikštėje, pienburniai pradėjo svaidytis tuščiais buteliais, kažkam praskėlė galvą...“ rodo, kad tokie samprotavimai turi manijos bruožų. Tačiau juos galima suprasti, nes pats rašytojas paaiškina, kad jam anuomet kaip *homo sovieticus* Paryžius reiškė „kultūros ir meno šviesą, politinę laisvę, socialinį maištą“. Jis palyginti neseniai ištrūko iš to sovietinio katilo, išsipildė jo svajonė aplankyti Paryžių ir, svarbiausia, čia tik pirmoji jo viešnagės Paryžiuje diena. Tad toks vertinimas, kupinas euforijos, nuostabos nekelia. Jei autorius būtų ilgiau pagyvenęs Paryžiuje, jis būtų patyręs, kad per Naujųjų Metų šventę ir Prancūzijoje chuliganai daužo parduotuvių vitrinas, degina automobilius, svaido tuščius butelius.

Matyt, ta euforija lemia, kad jis ir į Paryžiaus kai kuriuos trūkumus žiūri atlaidžiai, nors pats prisipažįsta, kad jį tai

glumina, pvz., nesurenkamas šunų mėšlas miesto gatvėse.

Tačiau pasakodamas Paryžiaus įspūdžius, jis nuolat prisimena Lietuvą, Anykščius, dažniausiai ragina pasitempti lietuvius, išmokti didžiutis savo istorija, kalba, kultūra, kaip tai daro prancūzai, įžvelgia net tam tikras paraleles. Tai rodo, kad tas Paryžiaus įvaizdis yra grindžiamas filija.

Jaroslavo Melniko ***Paryžiaus dienoraštis (2013)***

Iš visų mūsų analizuojamų autorių Jaroslavas Melnikas yra palankiausioje padėtyje tuo požiūriu, kad yra daugiausia laiko praleidęs Prancūzijoje. Vadinasi, jis turi galimybę remtis ne tiek vienadieniais įspūdžiais, kurie dažniausiai skatina stereotipus, kiek pateikti apibendrintas išvadas, kurios leidžia atskleisti tikslesnę šalies vaizdą.

Kurdamas šalies įvaizdį, rašytojas remiasi tokia pradžios pozicija: „Aš nenoriu nei girti, nei peikti Prancūzijos – noriu parodyti ją tokią, kokia ji yra“ (Melnikas 2013, 38). Vis dėlto, vaizduodamas Prancūziją, jis suranda savąjį požiūrio tašką, per kurio prizmę kuria visą savo pasakojimą. Tas požiūrio taškas yra optimizmas. Kitaip tariant, remdamasis Prancūzija, rašytojas moko lietuvius optimizmo. Neatsitiktinai knyga turi paantraštę – „Optimizmo vadovėlis“.

Autorius pažymi, kad nuo Paryžiaus Vilnius skiriasi tik detalėmis, ir nors jų nemažai, jo manymu, tuos skirtumus trukdo išgyvendinti sovietinis ir posovietinis mąstymas.

Knygoje prancūzai vaizduojami kaip žmonės, kurie moka kitam pakelti nuotauką, kurie stengiasi užmiršti tokius žodžius,

kaip antai „krizė“, „mirtis“, kurie moka mylėti save. Neatsitiktinai šiuose įspūdžiuose kartais galima įžvelgti autoriaus maniją, kai jis kalba apie prancūzų vaidinamą linksmumą ar nuoširdumą, nes yra įsitikinęs kad būtent šia vaidyba, kuri palengvina žmonių tarpusavio bendravimą, prancūzai pranoksta lietuvius. Lietuvoje pasisveikinęs su nepažįstama moterimi prie lifto, jis nustebo, kad ta moteris „pažvelgė į [jį] kaip į trenktą ir nieko neatsakė“ (Melnikas 2013, 101). Kadangi autorius yra nemažai laiko gyvenęs Prancūzijoje, jis nepasiduoda vienadieniam įspūdžiui, tad retsykiais pastebime ir fobiją, kai Lietuva įgyja pranašumą prieš Prancūziją: „Mūsų žmonės išmoko rengtis gražiai, ne prasčiau už prancūzus – ir moka dar mažiau negu prancūzai, taip pagal gyvenimo lygį susilygindami, o gal net pralenkdami daugelį jų...“ (Melnikas 2013, 106). Tačiau daug kur jis mato, kad Lietuva niekuo nesiskiria nuo Prancūzijos: „Ir tai toks žaidimas, kuris galų gale sukuria teigiamą atmosferą, žmonės pamiršta apie savo liūdesį, problema – o jų, aš esu tikras, prancūzai turi ne mažiau nei mes“ (Melnikas 2013, 44).

Autorius prisipažįsta, kad galėtų „nupiešti siaubingą Prancūzijos portretą“ (Melnikas 2013, 33), kitaip tariant, jis galėtų pateikti tokį jos įvaizdį, kurį mes įvertintume kaip fobiją. Tačiau yra įsitikinęs, kad „kalbų apie tai, kad Prancūzija „siaubinga šalis“, niekas nesuprastų“ (Melnikas 2013, 32–33). Rašytojas tiek įsitikinęs savo optimistine Prancūzijos versija, kad net teigia, jog apie negeroves rašantys „laikraščiai iškart bankrutuotų, o televizijos laidos prarastų žiūrovus“ (Melnikas 2013, 33). Tačiau įdomu, iš kur, tarkim, faktą apie 15 tūkstančių senelių mirtį karštą vasarą prieš kelerius metus sužinojo pats autorius, jei

ne iš žiniasklaidos, kuri šiandien nėra ban-krutavusi. Tačiau rašytojui rūpi pateikti optimistinį Prancūzijos įvaizdį, kuris atitinka jo kaip menininko statusą. Vadinasi, drąsiai galima teigti, kad toks jo kuriamas savitas Paryžiaus ir Prancūzijos įvaizdis gali būti įvardytas kaip idiokrazija, nors tekste, kaip matėme, netrūksta ir filijos, ir manijos, ir fobijos pavyzdžių.

Mūsų tyrimas parodė, kad:

1. Keičiantis istorinėms sąlygoms, Pa-

ryžiaus įvaizdis, žvelgiant lietuvių aki-
mis, iš esmės išlieka patrauklus, nes jis
dažniausiai įvardijamas kaip filija.

2. Paryžiaus įvaizdžio mozaikoje retsykais
įžiūrimi manijos ar fobijos atšvaitai.
3. Sovietmečio laikotarpio autoriams
susikurti tikrovišką Paryžiaus įvaizdį
dažnai trukdė ideologija, nes jie turėjo
laikytis tam tikrų ideologinių normų.
4. Ilgesnis viešnagės laikas padeda auto-
riui suteikti daugiau spalvų Paryžiaus
įvaizdžiui, o kartais paskatina rasti ir
labai savitą – idiokrazijos – požiūrį.

LITERATŪRA

Chevreil, Yves. 2009. *La littérature comparée*. Paris: PUF.

Laurušaitė, Laura. 2014. Imagologija kaip inst-
rumentas (e)migracinio identiteto specifikai tirti.
Colloquia 32, Vilnius: LLTI, 117–136.

Melnikas, Jaroslavas. 2013. *Paryžiaus dienoraš-
tis*. Vilnius: Alma littera.

Moura, Jean-Marc. 1998. *L'Europe littéraire et
ailleurs*. Paris: PUF.

Pageaux, Daniel-Henri. 1994. *La littérature
générale et comparée*. Paris: Armand Colin.

Ricoeur, Paul. 1998. *Du texte à l'action*. Paris:
Seuil.

Tapinas, Laimonas. 1983. *Iliuzijų mugėje*.
Vilnius: Mintis.

Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, Nijolė. 2012. Keli
Paryžiaus įvaizdžio aspektai lietuvių literatūroje:
imagologinis aspektas. *Žmogus ir žodis*, 2012, t. 14,
nr. 2, 21–30.

Vaitiekūnas, Dainius. 2014. *Lietuvių literatūra
ir reklama. Vartotojų visuomenės poezija*. Vilnius:
LEU leidykla.

Vanagas, Rimantas. 2007. *Laiškai iš Paryžiaus*.
Vilnius: Petro ofsetas.

A LITHUANIAN IN PARIS: BETWEEN MANIA AND PHILIA

Vytautas Bikulčius

S u m m a r y

The paper deals with the situation of a Lithuanian in Paris, in other words, the image of the capital of France presented in the travel books “Letters from Paris” (1937) of Antanas Vienuolis, “The Fair of Illusions” (1983) of Laimonas Tapinas, “Letters from Paris” (2007) of Rimantas Vanagas and “The Paris Diary” (2013) of Jaroslavas Melnikas.

The paper draws on the methodology of imagology, according to which mania is identified when the writer perceives foreign reality as superior to national culture. Phobia, contrary to mania, is

identified when national culture is valued more than foreign reality. Philia is identified when the writer perceives foreign and national culture identically. Idiocracy is identified when the writer presents his own attitude towards foreign reality.

Despite changes in the historical context, the image of Paris remains mainly attractive and may be identified as philia. Some evidences of philia may be found in the books of A. Vienuolis, L. Tapinas, R. Vanagas, J. Melnikas although the time span between the publication of the first and

the last book is about 80 years. No matter that the historical context is very different (e.g., the book of A. Vienuolis was published before World War II) it is not the main factor that would determine the priority of one culture over another.

Several but not many evidences of mania or phobia may also be detected and it shows that the impressions of the authors are not onetime or hasty. The evidences of mania or phobia may be found in the books of A. Vienuolis, R. Vanagas, J. Melnikas. Still different cultural experiences, different potential of France as one of the main countries in the world undoubtedly contribute to the arousal of the above attitude. On the other hand, phobia proves that each country, even the smallest one, has specific features which are worth appreciating and even put it above others.

Gauta 2015-09-17

Priimta publikuoti 2015-10-16

Whereas the author, who came to Paris in the Soviet era, inevitably had to adapt to the norms of the ideology of his country or his impressions would be censored. That is especially evident in the book of L. Tapinas "The Fair of Illusions"; the truth is that although the author paid some tribute to the dominant ideology he managed to express his own attitude which is close to philia and idiocracy. It is clear that such tribute to ideology was used as a lightning rod so as to divert attention of censorship from particular matters (for instance, activity of Lithuanian artists in Paris before WW II) that the author intended to tell in his book.

J. Melnikas, whose stay in Paris was longest, not only withstands any hasty valuations but also manages to express his own attitude, idiocracy, which draws on optimism. It is not a coincidence that in the subtitle this book of impressions is defined as the "optimist's handbook".

Autoriaus adresas:

Vilniaus universiteto

Filologijos fakulteto

Romanų filologijos katedra

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: vytautasbikulcius@yahoo.fr